

Christian Morgenstern

3 – Stržení do věčné souvislosti všech věcí

Rezignace je pro dnešního člověka stejným zvykem jako třeba jídlo, pití či spánek; jaká je v ní sprostota! Jak líné, tupé a neduchovní zvíře je potom ještě člověk! A jak moc je mu zapotřebí stále větších a větších hrůz, které by jej vytrhovaly ze sladkého usínání!

Těžko popudí něco víc, než otrocký strach, který člověku vtiskuje a vpaluje každá víra v autoritu; pocit, jehož bledé noční stíny zasahují až do pozdních plodů myslícího člověka. Jak dlouho bude ještě trvat, než lidé tyto zahanbující okovy poutající svobodnou myšlenku nejen setřesou, ale docela ji sprovedí z dohledu!

Naše kultury jsou ještě převážně egoistické. Proto je v nich také tak málo požehnaní.

Tvrdíš, že nemáš sociální citění, že druhými spíše pohrdáš, než abys je miloval. Dobrá. Nevyžaduji od tebe ani sociální citění, ani zbožňování „bližních“. Ale když vedle tebe bude umírat pes, určitě mu dáš trochu jídla; to se rozumí samo sebou. Tak tedy od tebe nechci nic víc, než abys s člověkem soucítil stejně jako se psem, totiž v případě nejvyšší nouze solidárně.

Naše doba se sebevědomě rozhodla, že odbourá všechny zajímavé „pověry“ dob dřívějších. Sama však neztratila nic z pověřivosti, jen je o něco méně zajímavá.

Kdo člověka více, než je zdrávo, pokládá za jedince, asi na něm mnohdy ztroskotá. Člověk není pouhý jednotlivec. Je zároveň zárodkem národa, který i jako národ dále klíčí, aby rozkvetl do další vyšší jednotky...

Přes všechno překotné úsilí a snažení – kolik rozespalosti, kolik zasnění! Často se neprobudí za celý život. Když ale zatřepeš moc hrubě, může se ti snadno dostat rány do břicha – jako od ospalce, kterého předčasně vyrušíš. Utěšuj se tímto „předčasně“. A kdo nechce vstávat, ten vstávat ještě ani nemůže, ten asi ještě musí – spát.

Měly by vzniknout noviny, které by hlásaly a zdůrazňovaly jen to, co momentálně není, například: Není cholera! Není válka! Není revoluce! Není špatná sklizeň! Nejsou nové daně! Atp. Snad by radost z absence různých hrůz a pohrom dala lidem pocit většího štěstí a více schopnosti snášet ta neštěstí, která je právě zasáhla. Anebo: co kdyby vydával takové radostné noviny den co den každý člověk?

Máloco je tak groteskní jako manželství dvou pólů v obro-trpasličí hrudi osvíceného, „dobrého“ Evropana: „Vím, že nejsem ničím“, a „Na všechno mám názor.“

Bylo by mimořádně podivné, že tolik duchovních velikánů dosud žije pod úrovní, již na zemi duch dávno dosáhl a kterou stanovil, - kdyby neměla každá doba svůj vlastní úkol a kdyby nebyly právě duše, které dnes přijaly tělo, určeny vývojem k tomu, aby se stejně rozhodně uzavřely jedněm poznatkům, jako se neodvratně otevírají jiným.

Táhnou-li proti sobě dva národy, útočí každý jen na „červený šátek“.

Když někdo vystupuje proti určitému jevu, nikdy nevystupuje proti celému jevu, protože jej před sebou nikdy neuvidí celý. Vidí v něm už jenom „červený šátek“, který ho dráždí. Nikdy se nevystupuje proti „něčemu“, vždy jen proti tomuto červenému šátku.

Pracovat na zduchovníení, na christianizaci své vlasti znamená milovat ji.

Při pohledu na lidský zástup: najednou vidím myšlenky těchto lidí jako temný oblak, vznášející se nad jejich hlavami. Oblak slzí a blesků.

Kdo si živě představí to nezměrné množství trpělivosti, s níž celé zástupy lidí nesou svůj každodenní úděl, ten je bude muset výslovně obdivovat, bude k těmto „davům“ cítit přes všechno a všemu navzdory velikou úctu. A ač se my, duchovní lidé, nad ně tak často vyvyšujeme, přece lze říci, že nikdy nebudou dostatečně milováni bratrskou láskou. Stejně tak mají mít vždy své místo v našich myšlenkách, a to i v těch, které budou vyjadřovat, jak se na ně hněváme.

Čím více se duch osvobodí, tím více bude pocíťovat a pojmenovávat svou svázanost. A nakonec si řekne: Kdo by mohl být těmito tisíci nitkami spoutanější, než jsem já?

Prokazovat raději víc než méně úcty. A zdůrazňuji to slovo „úcty“, tedy nikoli chvály. Umět druhého napomenout nebo dokonce úplně odmítnout, a přece jej nepřestat ctít, to znamená dát mu pocíť: můj bratře, ať musím říci cokoliv, chci tě tak málo ranit jako nejmilejší květinu. Tak je to dobře!

Ctnost = nedostatek příležitosti.

Jenom škody, které utrpíme, nás učí – to je vůdčí motiv celé evoluce. Jenom nesčetnými a donekonečna opakovanými zkušenostmi, které nám přinášejí bolest a utrpení, se individuum stává pánem nad svým a veškerým životem. Všechno je škola.

Vůbec není na škodu, když si někdo v chrámu-svatyni trošku zdřímne, protože do něj tak jako tak vchází vše nadsmyslové, a někdy dokonce lépe, než prochází-li to nedokonalým rozumem. Vždyť v tom největším kostele, jímž je celý svět, posedávají mnozí lidé ve sladkých dřímotách. Někdy třeba celý život. A přesto i tak v nich působí cosi nesmírného a jednou z jeho působení vzejdou plody.

Posláním člověka není jen to, aby si jako řádný občan hleděl svého denního chleba, ale ještě něco nad to: má sám v sobě pronikat do hloubky nitra, christianizovat sebe sama a okolní svět natolik, nakolik mu to přísluší.

Všichni, kdo hlasují pro trest smrti, nechtějí prožít krizi svědomí, do které by je musel uvést úděsný čin jednoho z jejich bratrů. Chtějí jen svůj klid, své pohodlí a možnost dál si nerušeně hospodařit na tom, čeho se jim už jednou dostalo. Zkrátka, nedá se jim

zazlívát, že si chtějí užít určité jistoty. Ale museli by za to, co vzali, totiž svobodu, nebo dokonce život svého bližního, hned něco dávat: dvakrát, třikrát více lásky. Museli by obětovat nejen druhého za sebe, nýbrž také sebe za druhé – sebe, to znamená své sobectví, pýchu, lhostejnost, pohodlnost. Ale tomu se vyhýbají, a proto je v našem trestání tolik pomsty. Vychovávat by měl každý nejprve sám sebe a potom teprve toho, kdo mezi námi – ctnostnými lidmi – vyrostl jako neřestník. Vskutku, asi to s celou morálkou nebude tak slavné, když mezi našimi ctnostmi tak bují všichni ti zloději a vrahové. Opravdu není dobré, když si živná půda různých plevelů, jíž naše společnost je, ještě nárokuje ochranu a péči. Kéž by zdolala sedm smrtelných hříchů nejprve v sobě a viděla ve zločinnosti nejprve zvětšený obraz sebe samé. Kéž by ve zločinnosti nejprve zahlédla – svou vlastní vinu. Když si ale někdo kupříkladu myslí, že rolník Adam z Vaduzu nenese žádnou vinu na znásilnění bělošky černochem v jižních státech Unie, lze mu odvětit jedině to, že za sebe ani černocho, ani rolník nenesou odpovědnost jen jakožto pouhý černocho a rolník; že spíš od počátku až do naplnění dní našeho světa patří k tvůrčím faktorům, které jsou na straně karmy „má dáti“ odečítány, ale na druhé straně mají přispívat k budování budoucích duchovních říší. Proto tu nejsou jen jako rolník a černocho, ale vracejí se ab aeterno in aeternum v dostatečném množství lidských manifestací.

Opatrnost a nedůvěra jsou potřebné. Ale musíme je uplatňovat i vůči opatrnosti a nedůvěře.

Kdo očekává „za dobrodiní vděčnost“, připravuje se už tím, že se považuje za „dobrodince“, o jakékoliv oprávnění požadovat vděk, neboť se pocitem a vědomím vlastní „dobrotivosti“ a dobroty vyvyšuje a povznáší nad ostatní. Zaslouženou odpověď na takováto, byť přirozená a obvyklá očekávání, pak nebývá vděk, nýbrž to, čeho se jí skutečně zpravidla dostává: lhostejnost, ba takřka jistá (odmítavá) hrdost. Kdo koná dobro a nechce se při tom dostat na scestí, musí dospět k přesvědčení, že není nic jiného než sluha, kterému šťastnější řízení osudu dovoluje – splácet dluh. Musí v sobě rozvíjet vděčnost k druhému, namísto aby vděk očekával, protože dostal příležitost pomoci ostatním bez ohledu na to, jestli se mu jeho pomoc následně „vyplatí“ či zda je mu poděkováno. Dostat se v sobě i mimo sebe na kobylku větě o „dobrodiní, které si zaslouží vděk“.

Nesobeckost, která chce z celé duše sloužit lidem, snadno přehlédne, že se její sebeidentita rozpadá na nižší a vyšší Já a že proto nemá sebe jen negovat, nýbrž že se má na straně druhé ve stejné míře také sebou naplnit. Ztratit své Já znamená očistit se, připravit svou duši jako pole k osetí. Získat své Já znamená chtít nést ovoce, požehnat setbě, přijmout ji, opatrovat a nechat dozrát.

Duchovní vášeň, vášeň pro duchovno – vyzkoušejte si sami, jak daleko zpravidla zachází. Lidé se za určitých okolností ženou za vším možným jak splašení koně. Ale když kolem tebe den co den po čas tvého života prochází s chlebem života, může celý život prochodit bez jediné odezvy. Protože nikdo nenechá svoje teplé hnízdečko, chutnou snídani nebo ranní noviny, nebo dokonce svou „povinnost“ jen tak na holičkách kvůli chlebu pravého života.

Nikdy nebud' se sebou zcela spokojen. A když, tak jen epizodicky, aby tě tvá spokojenost pouze posílila pro další nespokojenost.

Přítomnost krásných předmětů má na člověka velký vliv. Měli bychom proto vybírat nábytek do dětského pokoje se zvláštní pozorností. Například krásná, jednoduchá, důstojná skříň, na kterou by padl zrak dítěte ležícího v postýlce, umné modely významných staveb, například miniatura perské kopule, řeckého chrámu, moderního mostu – to vše by dítěti mohlo bezpochyby zprostředkovávat povědomí o velkém stylu, který by mohlo sledovat a rozvíjet po celý život.

Čtu o výstavě hraček. Totiž i výstavě věcí, které zhotovili amatéři. Jsou tam vesnice z krabiček od sirek, kolečka z nit'ových cívek, domeček z plata na vajíčka a z cigárových dřívěk atd. Srdce mi poskočí radostí. Kolik let už kritizuji luxusní moderní hračky, tyhle výplodky a pohrobky materialistického věku. A teď konečně pozvedá hračka mého dětství hrdě svou skromnou hlavičku plnou nápadů a fantazie. Zase vidíme práci ducha – mezi vším tím jalovým snobstvím.

Není možné dovést druhého k něčemu, aniž k tomu již nejasně směřoval, nebo ho od něčeho odradit, jestliže se již sám neklonil ke změně názoru.

Významný člověk je ten, díky komu si ostatní leccos uvědomí. Zasahuje do jejich podvědomí a posiluje tam to, co je mu blízké.

Kdo by se ve výchově obešel bez strachu a bázně?

Každý člověk musí mít za sebou jiného, který mu hledí přes rameno, a ten zase dalšího a tak až do nekonečna. Je to dobré a správné, jen tak postupuje lidstvo kupředu.

Nikdy nedojdeme k jinému závěru než k tomuto: pokračovat neúnavně v započaté práci, ale nikoli s pocity zoufalství a sebeklamu, nýbrž zduchovněním každé vteřiny práce, vnitřním přitakáním a stále rozhodnější oduševnělostí. Ta také nakonec zázračně promění práci našich rukou, takže když třeba někdo začne válečným řemeslem, skončí, kdo ví, třeba jako bojovník za jinou, vyšší válečnou ideu, než byla idea dosavadních válek.

Když pomyslíme, kolik tisíců a statisíců let už existuje lidstvo, budeme vůči tempu našeho dnešního vývoje o něco trpělivější. Šťastná budoucnost našeho rodu, po které s takovou naléhavostí dychtíme, se snad přece jen jednou uskuteční, ale spíše za pár tisíciletí, než za několik století.

Pokus se dle svých možností vše dovést k nějakému důsledku. Život nic tolik neochuzuje jako mnoho započaté práce a nic nedokončené.

Člověk je v podstatě slabý. Klobouk dolů před každým, kdo místo aby si lebedil na seně, chopí se berle. Klobouk dolů před každým statečným invalidou.

Kolikrát už bylo řečeno, že stejně jako může být hrdinství snazší než pomalá, vytrvalá, nenápadná sebevýchova, může být čin snazší než jednání a pocit lehčí než cítění.

Člověk není doma tam, kde bydlí, ale tam, kde mu lidé rozumějí.

Zbavit druhého člověka jeho záhad a tajemství nepovažuji za největší štěstí. Mnohem větším blahem je objevovat nové a nové hlubiny v tom, koho milujeme, hlubiny, které nám zjevují nevyčerpatelnost jeho povahy v její božské podstatě.

Je krásné se domnívat, že je mnoho lidí svatých v očích těch, kdo je milují.

Těžko může existovat větší neštěstí než setkání s lhostejným člověkem, k němuž jsme přišli se srdcem překypujícím radostí a s kterým jsme se chtěli dělit o niterné bohatství.

Lidé mi říkají: co největší štěstí. Ale jak, když největší pocit štěstí předpokládá člověka, který prožil i největší bolest? Když pocit štěstí vyvstává nejen v srdci, které vyžrálo štěstím i neštěstím, slastí i nelibostí? Kdo požaduje co nejvíc štěstí, musí zároveň požadovat i co možná nejvíc neštěstí. Jinak popírá základní předpoklady.

Nejstrašnější, co se člověku může přihodit: ustrnout ve svém plynutí či dokonce ztuhnout. Leckdo to pozná a žíví v sobě nepokoj a nepřetržité pochyby (tak jsem to dělal já) nebo se oddá usilování o takřka nemožné, nesmírné. Ale jiní lidé se spolehnou na svou přirozenou lásku ke světu, a tím brzy dospějí do proudu nekonečného žití, stržení do věčné souvislosti všech věcí, v níž není žádného spočinutí.

Jestlipak duchové, pokud ovšem existují, také čtou? Jak tak s námi žijí, za tichých zimních večerů, když už mají po krk pozorování a poslouchání těžkopádných lidských spáčů, zda se nezahlobají do knih položených na stole? V jedné knížce mám malou tiskovou chybu. Nejsem si jist, zda ji mám opravit. Není to nic jiného, než že ve spojení dass chybí jedno „s“ (das). Nakonec tu chyбку ale přece jen opravím. Jestli totiž opravdu nějací duchové jsou – nebyli by nešťastní kvůli této chybě, kterou sami opravit nemohou? Nemysleli by si, když ji tam jejich přítel nechal, že na ně dost nemyslel?